

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۵/۲۳

مجله مدیریت فرهنگی

سال دهم / شماره ۳۴ و ۳۵ / پاییز و زمستان ۱۳۹۵

رابطه دوره‌های آموزشی مهارت‌های اجتماعی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران با فرهنگ شهروندی (مطالعه موردی: منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران)

اشرف منظری

کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

manzary.a@gmail.com (نویسنده مسئول)

عباسعلی قیومی

دانشیار و عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی

ghaiyoomi@gmail.com

اسماعیل کاووسی

دانشیار و عضو هیئت علمی گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی

ekavousy@yahoo.com

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: فرهنگ شهروندی به عنوان یک مفهوم جدید در هزاره سوم، به شکل مستقیم تحت تاثیر مهارت‌های اجتماعی شهروندان قرار دارد. مقاله حاضر در همین راستا هدف خود را شناسایی رابطه دوره‌های آموزشی مهارت‌های اجتماعی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران با فرهنگ شهروندی قرار داده است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و به لحاظ شیوه اجرای آن، پیمایشی توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری در مقاله حاضر عبارتست از کلیه شهروندان شرکت کننده در دوره‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی منطقه هشت سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ خورشیدی که شامل ۴۰۰ نفر است. نمونه مورد مطالعه به صورت تصادفی و به حجم ۱۹۶ نفر به پیشنهاد فرمول کوکران انتخاب گردید. ابزار گردآوری داده‌ها عبارت بود از دو پرسشنامه محقق ساخته مبتنی بر طیف لیکرت ۵ سطحی برای سنجش مهارت‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی (به ترتیب مشتمل بر ۲۰ و ۲۲ سوال).

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه معناداری بین آموزش مهارت‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

نتیجه‌گیری: با استفاده از محاسبه ضریب همبستگی رتبه ای اسپیرمن نشان داد همبستگی مثبت و معناداری بین آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی، آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی، آموزش مهارت‌های حل مسئله، آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی در جمعیت آماری مورد مطالعه وجود دارد. البته شواهد آماری کافی برای اثبات همبستگی آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی و فرهنگ شهروندی یافت نشد.

واژگان کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، فرهنگ شهروندی، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران

مقدمه

تنها از منظر حقوقی و قانون یا صرفاً از منظر رابطه‌ی شهروند و دولت بررسی نمود همان‌طور که فالکس می‌گوید: "شهروندی یک مفهوم پویاست که برای تأمین واقعی‌اش باید به فراسوی دولت بسط یابد و فرهنگ را در بررسی آن مورد توجه قرار داد." (فاضلی، ۱۳۸۶: ۳۲) از دیگر سو، فقدان مهارت‌ها و توانایی‌های عاطفی، روانی و اجتماعی افراد را در مواجهه با مسائل و مشکلات، آسیب‌پذیر کرده و آنها را در معرض انواع اختلالات روانی، اجتماعی و رفتاری قرار می‌دهد. از آنجا که نهادینه کردن مهارت‌های اجتماعی در افراد فرایندی زمان‌بر است و آموزش آنها نیز همواره با پیچیدگی‌ها و ابهامات خاص خود همراه است، آنچه محل تامل است این که چگونه می‌توان از طریق آموزش‌های مهارت‌های اجتماعی فرهنگ شهروندی را ارتقا داد و اصولاً چه رابطه‌ای بین آموزش‌های مهارت‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی برقرار می‌شود؟

شهروندی مفهومی است که با مسئولیت و مسئولیت‌پذیری آحاد جامعه همراه است. در جامعه مدنی، شهروند دریافته است که بی‌مسئولیتی انسان‌های پیرامونی، او را در مسیر پرنوسانی قرار می‌دهد و چنانچه خود نیز نسبت به پدیده‌های پیرامونی بی‌مسئولیت باشد، محیط زندگی خود و دیگران را دچار آسیب می‌کند زیباترین احساس خوشایند در مقوله شهروندی، تلاش برای همکاری، تعاون و بار مسئولیت خود و دیگران را به دوش کشیدن است. مفهوم شهروندی در بعد اجتماعی ایده‌ای است، که در قرن شانزدهم و هفدهم در اروپای غربی مطرح شده است و با فراگیر شدنش انتشار یافته است، مفهوم شهروندی را می‌توان در مجموع جزء مفاهیم جدیدی دانست که با زندگی برخاسته از تجدد فرهنگ انسان اجتماعی درهم آمیخته است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

فرهنگ شهروندی زمینه‌های لازم برای رشد افراد جامعه، تصحیح رفتارهای ناهنجار اجتماعی و تعیین جایگاه افراد یک جامعه را بر عهده دارد. بر همین اساس، ارتقای سطح فرهنگ شهروندی در یک معنا بهبود قوانین و مقررات فرهنگی - اجتماعی، ارائه آموزش‌های لازم به مردم برای آگاهی از حقوق اجتماعی خود و دیگران و تعیین معیارهایی برای رفتار صحیح افراد جامعه است (حسینی، ۱۳۹۳: ۱۴). مهارت‌های اجتماعی شامل قابلیت‌هایی می‌شود که توأمًا هوش اجتماعی نامیده می‌شوند. مهارت‌های اجتماعی شامل قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی، دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی، مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی، مهارت‌های حل مسئله و مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی است (راد، ۱۳۹۳: ۲۵). فقدان این مهارت‌ها می‌تواند افراد را در

بیان مساله

فرهنگ شهروندی مفهومی نوین است که با ورود به هزاره سوم، اهمیتی ویژه یافته است تا آنجا که می‌توان آن را از جدیدترین مفاهیم دنیای مدرن تلقی نمود. شاید بتوان گفت که فرهنگ و شهروندی هر دو از مفاهیم پر مناقشه و جدال برانگیز میان صاحب‌نظران جامعه‌شناسی و دیگر حوزه‌های وابسته است. (مهروی و عاشوری ۱۳۹۳، ۲۴) در عصر حاضر فرهنگ شهروندی یک ضرورت است که به صورت سازه‌ای چند بعدی، ناشی از بسترهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه همراه با تنوع فرهنگ‌ها، معانی مختلفی را در جامعه تشکیل می‌دهد. گفتنی است یکی از ملزومات حل مسائل مبتلابه شهروندان، وجود یک فرهنگ مناسب شهروندی است. (راجرز، ۲۰۱۳: ۱۲۵) نکته اساسی که در تبیین فرهنگ شهروندی باید مورد توجه قرار گیرد آنست که نمی‌توان شهروندی را

مواجهه با مسائل و مشکلات، آسیب‌پذیر کرده و آنها را در معرض انواع اختلالات روانی، اجتماعی و رفتاری قرار دهد. این همان چیزی است که از آن می‌توان به اهمیت تئوریک آموزش‌های مهارت اجتماعی یاد کرد. حال با انجام پژوهش‌های تجربی مثل مقاله حاضر می‌توان این پیش فرض‌ها را بر اساس یافته‌ها مورد قضاوت قرار داد. از دیگر سو فرهنگ شهروندی و یافتن راهبردهایی برای ارتقای آن از دغدغه‌های مدیران سازمانهای فرهنگی مثل سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران به شمار می‌رود چرا که امروزه فرهنگ شهروندی با تمام ابعاد آن، یک شاخص مهم برای سنجش میزان توسعه‌یافتگی جوامع به شمار می‌رود.

هدف کلی این مقاله عبارت است از شناسایی رابطه دوره‌های آموزشی مهارت‌های اجتماعی سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران با فرهنگ شهروندی می‌باشد. (مطالعه موردی: منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران)

که اهداف فرعی زیر در راستای تحقق آن تعریف شده‌اند:

۱- شناسایی رابطه آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران

۲- شناسایی رابطه آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران

۳- شناسایی رابطه آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران

۴- شناسایی رابطه آموزش مهارت‌های حل مسئله و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز

منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران
۵- شناسایی رابطه آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران

فرضیه اصلی پژوهش

رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی پژوهش

۱- رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

۲- رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

۳- رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

۴- رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت‌های حل مسئله و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

۵- رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

ادبیات پژوهش

برای انجام رفتارهای هدفمند و موفقیت‌آمیز هستند (هارجی و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۳).

از نظر گرشام و الویت^۵ (۱۹۹۰) مهارت‌های اجتماعی مجموعه رفتارهای فرا گرفته شده و قابل قبولی است که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه موثر داشته باشد و از عکس‌العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند. (تاد، ۲۰۱۳: ۴۱۲) برخی دیگر (گرشام، واتسون و اسکینر)، مهارت‌های اجتماعی را مجموعه‌ای از توانایی‌ها می‌دانند که: روابط اجتماعی مثبت و مفید را آغاز و حفظ نماید، دوستی و صمیمت را با همسالان گسترش دهد، سازگاری رضایت‌بخشی را در مدرسه ایجاد کند، به افراد اجازه دهد که خود را با شرایط وفق دهند و تقاضاهای محیط اجتماعی را بپذیرند (نادری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲). اسلاموسکی و دان^۶ (۱۹۹۶) نیز مهارت اجتماعی را فرآیندی می‌دانند که کودکان را قادر می‌سازد تا رفتار دیگران را درک و پیش‌بینی کنند، رفتار خود را کنترل نمایند و تعاملات اجتماعی خود را تنظیم نمایند (جمشیدی و سیف نراقی، ۱۳۸۴: ۸۴). لطف‌آبادی، مهارت اجتماعی را استعدادی می‌داند که سبب بروز رفتارهایی می‌شود که به صورت مثبت یا منفی تقویت می‌شوند (لطف‌آبادی، ۱۳۸۴: ۱۵). به طور کلی مهارت‌های اجتماعی به آن دسته از مهارت‌هایی گفته می‌شود که ما در تعاملات میان فردی خود به کار می‌بریم. لذا از طریق ارتباط با دیگران و ارتباطات اجتماعی است که می‌توانیم با دیگران تعامل داشته و رفتارها، مهارت‌ها و توانایی‌های لازم برای زندگی را بیاموزیم.

- مهارت‌های اجتماعی^۷: شامل قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی، دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی، مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی، مهارت‌های حل مسئله و مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی است. (راد، ۱۳۹۳: ۲۵)

مهارت اجتماعی استعدادی است که باعث بروز رفتارهایی می‌شود که به صورت مثبت یا منفی تقویت می‌شوند، نه رفتارهایی که مورد تنبیه واقع می‌شوند یا توسط دیگران خاموش می‌گردند. این مهارت‌ها می‌توانند در روابط آدمی با دیگران منجر به نتایج مثبت و موفقیت‌آمیز شوند. اگر چه کسب مهارت‌های اجتماعی یکی از عناصر اساسی اجتماعی شدن آدمی در کلیه فرهنگ‌ها بوده، همان‌طور که قبلاً اشاره شد، در دو سه دهه‌ی اخیر مورد توجه هر چه بیشتر دانشمندان قرار گرفته است. برای تعریف مهارت‌های اجتماعی در متون تخصصی، تلاش‌های زیادی صورت پذیرفته است. فیلیپس^۱ (۱۹۷۸) با مرور تحلیل‌های ارایه شده در مورد مهارت‌های اجتماعی نتیجه می‌گیرد، کسی که دارای مهارت‌های اجتماعی است باید به گونه‌ای با دیگران ارتباط برقرار کند که بتواند به حقوق، الزامات، رضایت خاطر و یا انجام وظایف خود در حد معقولی دست یابد، بی آن‌که حقوق، الزامات، رضایت خاطر یا وظایف دیگران را نادیده بگیرد، و در عین حال بتواند در این موارد مبادله‌ای باز و آزاد با دیگران داشته باشد (خدایاری، ۱۳۹۳: ۱۳).

کلی^۲ (۱۹۸۲) نیز در تعریف خود، مهارت اجتماعی را عبارت از رفتارهای معین و آموخته شده‌ای می‌داند که افراد در روابط میان فردی خود، برای کسب تقویت‌های محیطی یا حفظ آنها انجام می‌دهند (هارجی و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۲). هم‌چنین، هارجی^۳ (۱۹۸۶) مهارت اجتماعی را عبارت از «مجموعه‌ای از رفتارهای هدفمند، به هم مرتبط و متناسب با وضعیت، که آموختنی بوده و تحت کنترل فرد می‌باشند» می‌داند (همان: ۲۰). اشلانت و مک‌فال^۴ (۱۹۸۵) هم، مهارت اجتماعی را عبارت از فرآیندهای مرکبی می‌دانند که فرد را قادر می‌سازد به گونه‌ای رفتار کند که دیگران او را با کفایت تلقی کنند. مهارت‌ها، توانایی‌های لازم

داد رابطه مثبت و قوی بین آموزش‌های شهروندی و ارتقای سطح فرهنگ شهروندی وجود دارد. همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد رابطه مثبت و قوی بین برگزاری فعالیت‌های فرهنگی - تفریحی و نیز برگزاری مسابقات ورزشی محلات با ارتقای فرهنگ شهروندی وجود دارد.

بخشی (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود تحت عنوان "بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر اضطراب اجتماعی و سلامت اجتماعی دانش‌آموزان دختر سال سوم مقطع متوسطه منطقه ۲ شهر قم" اذعان داشته است: انسان‌ها در زندگی با موقعیت‌های استرس‌زایی مواجه می‌شوند که برای رویارویی با آنها باید از مهارت کافی برخوردار باشند. مهارت‌های اجتماعی یکی از عوامل تاثیرگذار در روابط بین فردی سالم و سلامت اجتماعی می‌باشد که توجه پژوهشگران زیادی را به خود جلب کرده است. موضوع پژوهش حاضر، بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر اضطراب اجتماعی و سلامت اجتماعی دانش‌آموزان می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش را دانش‌آموزان دختر شهر قم تشکیل داده‌اند که از بین آنها ۶۰ نفر به طور تصادفی انتخاب شده و به طور تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. ابتدا هر دو گروه به پرسشنامه اضطراب اجتماعی و سلامت اجتماعی کیز به عنوان پیش‌آزمون جواب دادند. سپس گروه آزمایشی طی ۸ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای، مهارت‌های اجتماعی را آموزش دیدند. در حالی که گروه کنترل در لیست انتظار بوده و هیچ آموزشی ندیدند. پس از پایان این دوره، مجدداً هر دو گروه به همان آزمون‌ها پاسخ دادند. نتایج گروه با استفاده از روش تحلیل کوواریانس مورد بررسی قرار گرفته و مقایسه شد. نتایج نشان داد که پس از آموزش، سلامت اجتماعی گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل افزایش و میزان اضطراب اجتماعی آنها نیز کاهش پیدا کرده است. نتیجه‌گیری:

- فرهنگ شهروندی^۱: مجموعه‌ای از قوانین و مقررات اجتماعی به اضافه توانمندی‌های اکتسابی تک تک افراد جامعه را گویند. این فرهنگ وظیفه تعیین و تنظیم ارتباطات متقابل مردم یک جامعه و وظایف آنها در قبال یکدیگر را بر عهده دارد. فرهنگ شهروندی هم چنین زمینه‌های لازم برای رشد افراد جامعه تصحیح رفتارهای ناهنجار اجتماعی و تعیین جایگاه افراد یک جامعه را بر عهده دارد. (حسینی، ۱۳۹۳: ۱۴)

پیشینه پژوهش

راجرز^۹ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان "فرهنگ شهروندی، ضرورت جوامع امروزی" با بیان مقدماتی در مورد ساخت جوامع امروزی اذعان می‌دارد در عصر حاضر فرهنگ شهروندی یک ضرورت است که به صورت سازه‌ای چند بعدی، ناشی از بسترهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه همراه با تنوع فرهنگ‌ها، معانی مختلفی را در جامعه تشکیل می‌دهد. گفتنی است یکی از ملزومات حل مسائل مبتلابه شهروندان، وجود یک فرهنگ مناسب شهروندی است.

نیها^{۱۰} (۲۰۱۲) در یک پژوهش تجربی به بررسی تاثیر عوامل جمعیت شناختی از جمله جنسیت سطح تحصیلات، سن و خاستگاه اجتماعی بر فرهنگ شهروندی افراد در شهر بمبئی (هندوستان) پرداخته است. نتایج تحقیق نشان داد اگر چه مولفه‌های فرهنگ شهروندی مستقل از جنسیت می‌باشد ولی همبستگی مثبت و معنی‌داری بین سطح تحصیلات، سن و خاستگاه اجتماعی با مولفه‌های فرهنگ شهروندی در شهر بمبئی هندوستان وجود دارد.

مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "راهکارهای توسعه فرهنگ شهروندی (مورد مطالعه: شهر سبزوار)" به بررسی راهبردهای ممکن در ارتقای فرهنگ شهروندی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آنها نشان

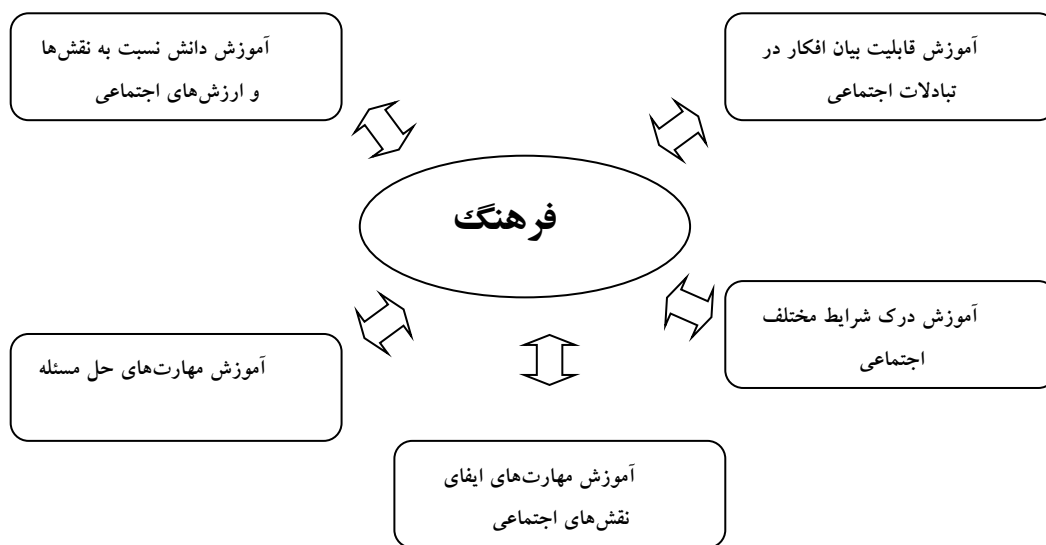
(CISS)، بود. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و نیز از شیوه‌های آمار استنباطی (تحلیل واریانس چندراهه، تحلیل کوواریانس و آزمون t وابسته) استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها حاکی از آن بود که بعد از اجرای مداخله بین میانگین نمرات راهبردهای مقابله‌ای در دو گروه آزمایش و کنترل تفاوت معنی‌داری دیده شد؛ و هر سه فرضیه پژوهشگر در سطح $P < 0.05$ معنی‌دار شده و مورد تأیید قرار گرفت. با توجه به نتایج به دست آمده چنین استنباط می‌شود که آموزش مهارت‌های اجتماعی می‌تواند در تغییر شیوه‌های مقابله‌ای دانش‌آموزان موثر باشد و به آنها کمک کند تا از شیوه‌های مقابله‌ای مناسب‌تری استفاده کنند.

چارچوب نظری پژوهش

با در نظر گرفتن موضوع چالش برانگیز رابطه آموزش مهارت‌های اجتماعی (از سوی یک سازمان فرهنگی) با فرهنگ شهروندی و با مبنا قرار دادن عناصر پنج‌گانه آموزش مهارت‌های اجتماعی از منظر عبادی (۱۳۹۲) که عبارتند از: آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی، آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها، آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی، آموزش مهارت‌های حل مسئله و آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی، به بررسی رابطه آموزش این مهارت‌ها توسط سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران با فرهنگ شهروندی در میان شهروندان جامعه هدف می‌پردازد. در همین راستا، مدل مفهومی پژوهش به شکل زیر ارائه می‌گردد:

با توجه به این یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که با آموزش مهارت‌های اجتماعی، علاوه بر حل مشکلات فردی، تعاملات اجتماعی نیز بهبود یافته و موجبات یک زندگی اجتماعی مطلوب فراهم می‌گردد.

اصلانی (۱۳۹۳) در پایان‌نامه خود تحت عنوان "اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری در تغییر راهبردهای مقابله‌ای دانش‌آموزان مقطع راهنمایی" اذعان داشته است: برخورد و مواجهه با مشکلات و تنش‌ها به صورت دفعی و خودکار هدایت شده از طرف سیستم عصبی نیستند، بلکه مقابله، فرایندی پویاست و در برگیرنده اعمال زیادی هست و آشکارکننده راهبرد و خواسته‌های فرد در جهت تغییر هست. بنابراین شیوه‌های مقابله در افراد مختلف می‌تواند متفاوت باشد. مخصوصاً این تفاوت در گروه سنی دانش‌آموزان چشمگیرتر است. هدف از پژوهش حاضر بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر تغییر راهبردهای مقابله‌ای دانش‌آموزان بود. در راستای این هدف آموزش مهارت‌های اجتماعی به گروه دانش‌آموزان به عنوان یک روش کاربردی و نیز موثر به نظر می‌رسد تا از این طریق بتوان بر عملکردهای مقابله‌ای دانش‌آموزان تأثیر گذاشته و به استفاده مناسب از راهبردهای مقابله‌ای در این گروه کمک کرد. این پژوهش از نوع مطالعات نیمه تجربی و با روش پیش‌آزمون - پس‌آزمون و پیگیری با گروه آزمایش و کنترل است. تعداد نمونه این پژوهش شامل ۲۴ نفر از دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر تهران بود که با نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده بودند و به دو گروه آزمایش و کنترل تقسیم شدند. ابزار اندازه‌گیری مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه سبک‌های مقابله‌ای پارکر و اندر

شکل ۱ - مدل مفهومی (عبادی، ۱۳۹۲: ۶۶)

روش پژوهش

روش تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و به لحاظ شیوه اجرای آن، پیمایشی توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد. توصیفی بودن روش تحقیق ناظر بر بی‌طرفی محقق در تحلیل داده‌ها می‌باشد و پیمایشی بودن تحقیق نشان‌دهنده آن است که داده‌ها با پیمایش گردآوری شده‌اند. واژه همبستگی نیز بیانگر آنست که ما به دنبال یافتن روابطی از جنس همبستگی ۱۱ بوده ایم. با توجه به این‌که درآزمون کولموگروف - اسمیرنوف، سطح معنی‌داری مربوط به داده‌های منتسب به متغیرهای پژوهش حاضر کمتر از سطح خطای پذیرفته شده ($\alpha=0.05$) است، لذا توزیع داده‌های منسوب به هیچ یک از متغیرها نرمال نیست. بنابراین در تحلیل فرضیه‌های پژوهشی ناگزیریم به روش‌های آماری ناپارامتریک مراجعه نماییم. یکی از همین روش‌های ناپارامتریک (که به نوع توزیع داده‌ها وابسته نیست)، محاسبه ضریب همبستگی اسپیرمن است. ضمناً با توجه به مطلب فوق و این‌که توزیع داده‌ها نرمال نیست، استفاده از رگرسیون خطی به عنوان مدل پیش‌بینی نیز مجاز نمی‌باشد.

جامعه آماری در مقاله حاضر عبارتست از کلیه شهروندان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران در شش ماهه نخست سال ۱۳۹۵ خورشیدی. از آنجا که حجم جامعه آماری بالغ بر ۴۰۰ نفر می‌باشد از این‌رو نمونه تحقیق به روش تصادفی ساده و به حجم ۱۹۶ نفر مطابق محاسبات فرمول کوکران تعیین و گزینش گردیده است.

از آنجا که پژوهش حاضر توصیفی پیمایشی است برای گردآوری داده‌های میدانی، از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. پرسشنامه‌های مورد استفاده در این تحقیق عبارتند از:

۱- پرسشنامه محقق ساخته مهارت‌های اجتماعی که مبتنی بر طیف ۵ سطحی لیکرت و مشتمل بر ۲۰ گویه می‌باشد.

(آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی: سوالات ۱ تا ۴، آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی: سوالات ۵ تا ۸، آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی: سوالات ۹ تا ۱۲، آموزش مهارت‌های حل مسئله: سوالات ۱۳ تا

پرسشنامه مورد استفاده در تحقیق) مورد اطمینان واقع شد و پس از آن نسبت به توزیع نهایی پرسشنامه‌ها اقدام گردید.

ارایه یافته‌ها

در فرضیه اول پژوهش: رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد. جدول شماره ۱ مقدار ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن را با توجه به داده‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد:

۱۶ و آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی: (سوالات ۱۷ تا ۲۰)

۲- پرسشنامه محقق ساخته فرهنگ شهروندی که مبتنی بر طیف ۵ سطحی لیکرت و مشتمل بر ۲۲ گویه می‌باشد.

(مسئولیت‌پذیری شهروندان: سوالات ۱ تا ۱۲، قانون‌مداری شهروندان: سوالات ۱۳ تا ۱۷ و مشارکت شهروندان: سوالات ۱۸ تا ۲۲)

روایی^{۱۲} پرسشنامه‌ها با اخذ نظرات کارشناسی اساتید محترم راهنما و مشاور به عنوان خبرگان، احراز شده است (به عبارتی پرسشنامه‌ها روایی صوری دارند) پایایی^{۱۳} پرسشنامه‌ها نیز از طریق ارائه پرسشنامه به ۱۰٪ از حجم نمونه و محاسبه آلفای کرونباخ و نیل به مقدار مطلوب (به ترتیب ۰/۸۰۲ و ۰/۸۱۶ برای دو

جدول ۱ - ضریب همبستگی اسپیرمن برای فرضیه اول

فرهنگ شهروندی	آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی
۰/۳۱۱**	۱	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی
۰/۰۰۰	-	سطح معنی‌داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
۱	۰/۳۱۱**	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	فرهنگ شهروندی
-	۰/۰۰۰	سطح معنی‌داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	

** ضریب همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است.

داشت. با این تفاسیر، فرضیه پژوهشی اول مورد تایید قرار گرفته است.

در فرضیه دوم پژوهش: رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

ضریب همبستگی ۰/۳۱۱ که در سطح ۱٪ معنی‌دار است، نشان دهنده همبستگی مثبت (یا مستقیم) و نسبتاً قابل ملاحظه بین آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران است. از این‌رو در تفسیر این همبستگی می‌توان چنین اظهارنظر کرد که چنانچه آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی ارتقا یابد، بهبود فرهنگ شهروندی را می‌توان انتظار

جدول شماره ۲ مقدار ضریب همبستگی رتبه‌ای دهد:
اسپیرمن را با توجه به داده‌های مورد مطالعه نشان می

جدول ۲ - ضریب همبستگی اسپیرمن برای فرضیه دوم

فرهنگ شهروندی	آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی		
۰/۴۲۳**	۱	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی
۰/۰۰۲	-	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
۱	۰/۴۲۳**	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	فرهنگ شهروندی
-	۰/۰۰۲	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
** ضریب همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.			

حاضر مورد تایید قرار گرفته است.

در فرضیه سوم پژوهش: رابطه معنی داری بین آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود ندارد.

جدول شماره ۳ مقدار ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن را با توجه به داده‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد:

ضریب همبستگی ۰/۴۲۳ که در سطح ۰/۰۱ معنی دار است، نشان‌دهنده همبستگی مثبت (یا مستقیم) و قابل ملاحظه بین آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران است. از این رو در تفسیر این همبستگی می‌توان چنین اظهارنظر کرد که چنانچه آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی ارتقا یابد، بهبود فرهنگ شهروندی را می‌توان انتظار داشت. با این تفاسیر، در عمل فرضیه دوم تحقیق

جدول ۳ - ضریب همبستگی اسپیرمن برای فرضیه سوم

فرهنگ شهروندی	آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی		
۰/۰۱۶**	۱	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی
۰/۰۵۸	-	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
۱	۰/۰۱۶**	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	فرهنگ شهروندی
-	۰/۰۵۸	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
** ضریب همبستگی در سطح ۰/۰۵ معنی دار نیست.			

جدول ۴ - ضریب همبستگی اسپیرمن برای فرضیه چهارم

فرهنگ شهروندی	آموزش مهارت‌های حل مسئله		
۰/۳۸۲**	۱	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	آموزش مهارت‌های حل مسئله
۰/۰۰۰	-	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
۱	۰/۳۸۲**	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	فرهنگ شهروندی
-	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
** ضریب همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.			

جدول شماره ۵ مقدار ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن را با توجه به داده‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد:

ضریب همبستگی ۰/۵۰۱ که در سطح ۱٪ معنی دار است، نشان دهنده همبستگی مثبت (یا مستقیم) و قابل ملاحظه بین آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران است. از این رو در تفسیر این همبستگی می‌توان چنین اظهار نظر کرد که چنانچه آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی ارتقا یابد، بهبود فرهنگ شهروندی را می‌توان انتظار داشت. با این تفاسیر، در عمل فرضیه پنجم تحقیق حاضر مورد تایید قرار گرفته است.

ضریب همبستگی ۰/۳۸۲ که در سطح ۱٪ معنی دار است، نشان دهنده همبستگی مثبت (یا مستقیم) و قابل ملاحظه بین آموزش مهارت‌های حل مساله و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران است. از این رو در تفسیر این همبستگی می‌توان چنین اظهار نظر کرد که چنانچه آموزش مهارت‌های حل مساله ارتقا یابد، بهبود فرهنگ شهروندی را می‌توان انتظار داشت. با این تفاسیر، در عمل فرضیه چهارم تحقیق حاضر مورد تایید قرار گرفته است.

در فرضیه پنجم پژوهش: رابطه معنی داری بین آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

جدول ۵ - ضریب همبستگی اسپیرمن برای فرضیه پنجم

فرهنگ شهروندی	آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی		
۰/۵۰۱**	۱	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی
۰/۰۰۰	-	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
۱	۰/۵۰۱**	ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن	فرهنگ شهروندی
-	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۹۶	۱۹۶	تعداد داده‌ها	
** ضریب همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.			

بحث و نتیجه‌گیری

توسعه فرهنگ شهروندی تاکید داشته‌اند، هم‌راستا می‌باشد.

در بررسی فرضیه سوم مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت درک شرایط مختلف اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

با توجه به سطح معنی‌داری در محاسبات ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن که بیشتر از سطح خطای پذیرفته شده است، لذا ضریب همبستگی در این مورد معنی‌دار نیست و در واقع با عدم همبستگی بین متغیرها مواجه هستیم و بنابراین فرضیه سوم رد شد. نتایج تحقیق در این بخش با هیچ یک از تحقیقات پیش گفته هم‌راستا نمی‌باشد.

در بررسی فرضیه چهارم مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت‌های حل مسئله و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

مقدار $0/382$ برای ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن در این مورد نشان‌دهنده همبستگی مثبت و نسبتاً قابل ملاحظه‌ی آموزش مهارت‌های حل مسئله و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران بود و از این‌رو فرضیه چهارم تحقیق، مورد تایید قرار گرفت. نتایج تحقیق در این بخش با نتایج تحقیق مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، بخشی (۱۳۹۳)، عبادی (۱۳۹۲) و کاظمی (۱۳۹۱) و مهارت‌های اجتماعی در توسعه فرهنگ شهروندی تاکید داشته‌اند، هم‌راستا می‌باشد.

در بررسی فرضیه پنجم مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده

در بررسی فرضیه اول مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

مقدار $0/311$ برای ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن در این مورد نشان‌دهنده همبستگی مثبت و نسبتاً قابل ملاحظه‌ی آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران بود و از این‌رو فرضیه اول تحقیق، مورد تایید قرار گرفت. نتایج تحقیق در این بخش با نتایج تحقیق مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، بخشی (۱۳۹۳)، عبادی (۱۳۹۲) و کاظمی (۱۳۹۱) که هر یک به نحوی بر نقش آموزش مهارت‌های اجتماعی در توسعه فرهنگ شهروندی تاکید داشته‌اند، هم‌راستا می‌باشد.

در بررسی فرضیه دوم مشخص شد که رابطه معنی‌داری بین آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

مقدار $0/423$ برای ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن در این مورد نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قابل ملاحظه‌ی آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران بود و از این‌رو فرضیه دوم تحقیق، مورد تایید قرار گرفت. نتایج تحقیق در این بخش با نتایج تحقیق مهدوی و عاشوری (۱۳۹۳)، بخشی (۱۳۹۳)، عبادی (۱۳۹۲) و کاظمی (۱۳۹۱) که هر یک به نحوی بر نقش آموزش مهارت‌های اجتماعی در

تهران بود و از این رو فرضیه پنجم تحقیق، مورد تایید قرار گرفت. نتایج تحقیق در این بخش با نتایج تحقیق مهدوی و عاشوری (۱۳۹۰)، بخشی (۱۳۹۳)، عبادی (۱۳۹۲) و کاظمی (۱۳۹۱) که هر یک به نحوی بر نقش آموزش مهارت‌های اجتماعی در توسعه فرهنگ شهروندی تاکید داشته‌اند، هم‌راستا می‌باشد.

به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران وجود دارد.

مقدار ۰/۵۰۱ برای ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن در این مورد نشان‌دهنده همبستگی مثبت و قابل ملاحظه‌ی آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری

پیشنهاد‌های کاربردی

<p>۱- مدیران ارشد سازمان با به خدمت گرفتن کارشناسان خبره در امر مهارت‌های اجتماعی، محتوای آموزشی دوره‌های مهارت قابلیت بیان افکار را به روز رسانی کنند تا با در دست داشتن طرح درس روزآمد برای این دوره‌ها، ارتقای این دوره‌های آموزشی را که می‌تواند محرک بهبود فرهنگ شهروندی باشد شاهد باشیم.</p> <p>۲- سیاست‌گذاران سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی، مدرسان دوره‌های مهارت اجتماعی را با دانش جدید در زمینه آموزش‌های مهارت قابلیت بیان افکار آشنا سازند تا از این طریق ارتقای آموزش مهارت قابلیت بیان افکار و به تبع آن، ارتقا و بهبود فرهنگ شهروندی را شاهد باشیم.</p> <p>۳- مدیران سازمان از طریق برگزاری تربیون‌های آزاد در مورد مسائل مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ...، زمینه را برای شکوفایی مهارت قابلیت بیان افکار در شرکت کنندگان دوره‌های مهارت اجتماعی فراهم سازند و به این وسیله به انتقال دانش ضمنی در این خصوص مدد رسانند.</p>	<p>الف) با توجه به تایید فرضیه اول و اثبات همبستگی مستقیم بین آموزش مهارت قابلیت بیان افکار در تبادلات اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، پیشنهاد‌های مقابل به مدیران ارشد این سازمان ارائه می‌گردد:</p>
<p>۲- مدیران سازمان با به خدمت گرفتن خبرگان در امر آموزش مهارت‌های اجتماعی، محتوای آموزشی قوی‌تر و روزآمدتر در زمینه نقش‌های اجتماعی و زمینه‌های بروز تعارض در ایفای این نقش‌ها توسط افراد جامعه، فراهم نموده و از این طریق به ارتقای روزافزون آموزش این مهارت‌ها و به دنبال آن توسعه فرهنگ شهروندی کمک کنند.</p> <p>۲- مدیران سازمان همایش‌هایی را با حضور شرکت‌کنندگان در دوره‌های مهارت اجتماعی، هر بار با تکیه بر یک نقش اجتماعی که هر کدام از آنها به عهده می‌گیرند (مثلاً نقش پدر یا مادر، نقش معلم یا مدرس، نقش محقق و اندیشمند و ...) برگزار نمایند و از شرکت‌کنندگان بخواهند تجارب خود را در این زمینه با بقیه شرکت‌کنندگان به اشتراک بگذارند. برگزاری چنین نشست‌هایی اگر با یک رویکرد اصولی انجام شود می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و در پی آن بهبود و تقویت فرهنگ شهروندی باشد.</p>	<p>ب) با توجه به تایید فرضیه دوم و اثبات همبستگی مستقیم بین آموزش مهارت دانش نسبت به نقش‌ها و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، پیشنهاد‌های مقابل به مدیران ارشد این سازمان ارائه می‌گردد:</p>

<p>۱- با اخذ مشاوره از خبرگان علوم اجتماعی، محتوای تعاملی برای دوره‌های مهارت اجتماعی در سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران در نظر گرفته شود به نحوی که افراد با درگیر شدن با موارد عینی، نسبت به حل مساله‌های طرح شده (که تصویری از مسائل مبتلابه در زندگی واقعی است) اقدام نمایند و از این طریق این مهارت را در خود ارتقا بخشند که این به منزله کمک به بهبود فرهنگ شهروندی خواهد بود.</p> <p>۲- از سوی مدیران، نشست‌هایی برای به اشتراک‌گذاری تجارب شخصی شرکت‌کنندگان دوره‌ها در مورد حل مسائل زندگی برگزار گردد. حتی می‌توان برگزیده‌های از مباحث طرح شده در این نشست‌ها را به عنوان بخشی از محتوای آموزشی دوره‌ها در آینده در نظر گرفت که طبعا منجر به ارتقای سطح آموزش مهارت حل مساله در این دوره‌ها خواهد شد.</p>	<p>ج) با توجه به تایید فرضیه چهارم و اثبات همبستگی مستقیم بین آموزش مهارت‌های حل مسئله و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، پیشنهادهاى مقابل به مدیران ارشد این سازمان ارائه می‌گردد:</p>
<p>۱- مدیران سازمان در کنار برگزاری دوره‌های مهارت اجتماعی، نشست‌هایی را ترتیب دهند تا از طریق آن شرکت‌کنندگان در دوره‌ها بتوانند مسائل، مشکلات و تعارض‌هایی که در ایفای نقش‌های اجتماعی با آن روبرو هستند را طرح کنند و ضمن بهره‌مندی از تجارب دیگران، از نظرات ارشادی مدرسان دوره که از خبرگان علوم اجتماعی هستند برخوردار شوند.</p> <p>۲- از تجارب شخصی شرکت‌کنندگان در دوره‌های مهارت اجتماعی در مورد ایفای نقش‌های اجتماعی، کتاب یا جزواتی تهیه شده و به عنوان محتوای کمک آموزشی در دوره‌های مهارت اجتماعی در آینده استفاده شود. این کار ضمن ارتقای کیفیت محتوای آموزشی دوره‌ها، دانش ضمنی موجود را به مدرسان این دوره‌ها انتقال خواهد داد.</p>	<p>د) با توجه به تایید فرضیه پنجم و اثبات همبستگی مستقیم بین آموزش مهارت‌های ایفای نقش‌های اجتماعی و فرهنگ شهروندی شهروندان مراجعه‌کننده به مراکز منطقه ۸ سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، پیشنهادهاى مقابل به مدیران ارشد این سازمان ارائه می‌گردد:</p>

منابع

- اصلائی، ب، (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی مبتنی بر رویکرد شناختی - رفتاری در تغییر راهبردهای مقابله‌ای دانش‌آموزان مقطع راهنمایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- بخشی، ش، (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر اضطراب اجتماعی و سلامت اجتماعی دانش‌آموزان دختر سال سوم مقطع متوسطه منطقه ۲ شهر قم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
- حسینی، س ا، (۱۳۹۳). بررسی رابطه فرهنگ شهروندی و توسعه انسان محور، پنجمین همایش مشارکت و توسعه، تهران (۹۳/۴/۱۱).
- خدایاری، م، (۱۳۹۳). مبانی آموزش مهارت‌های اجتماعی به نوجوانان، تهران: نشر تیسرا.
- خوجم لی، م، (۱۳۹۰). چگونگی تربیت شهروندی از طریق برنامه‌های درسی پنهان در مدارس پسرانه مقطع متوسطه (مطالعه موردی دانش‌آموزان شهر قدس)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- راد، ح، (۱۳۹۳). مفهوم‌شناسی مهارت‌های اجتماعی، تهران: انتشارات گویا.
- عبادی، ا، (۱۳۹۲). تاثیر آموزش‌های اجتماعی بر رفتار اجتماعی شهروندان (مطالعه موردی: منطقه ۶ شهر مشهد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

- فاتحی زاده، م، ف، فتحی، (۱۳۸۰). بررسی عملکرد مدرسه در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دختر متوسطه شهر اصفهان، پروژه تحقیقاتی چاپ نشده، آموزش و پرورش اصفهان.
- کاظمی، م، (۱۳۹۱). تاثیر مشارکت شهروندان بر توسعه فرهنگ شهروندی، سومین همایش مشارکت و توسعه، سمنان (۹۱/۵/۲)
- لطف‌آبادی، ح، (۱۳۸۴). روان‌شناسی رشد نوجوانی، جوانی و بزرگسالی، تهران: انتشارات سمت.
- مهدوی، م و س، عاشوری، (۱۳۹۳). زمینه مهارت‌های اجتماعی، توسعه، شماره ۴۵، صفحات ۱۹-۲۷.
- نادری، ف و همکاران، (۱۳۸۶). تأثیر آموزشی مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری فردی - اجتماعی، پرخاشگری و ابراز وجود دانش‌آموزان دختر در معرض خطر مقطع متوسطه شهر اهواز، فصلنامه دانش و
- پژوهش در روان‌شناسی، شماره ۳۳، صفحات ۳۷ تا ۶۲.
- نامجو، ع، (۱۳۸۸). روان‌شناسی «چگونگی رفتار با نوجوانان»، تهران: انتشارات بیکران.
- هارجی، ا و همکاران، (۱۳۸۴). مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی، ترجمه خشایار بیگی و مهرداد فیروزبخت، تهران: انتشارات رشد.
- L.a Greea and others. 1984, social skills training with elementary school students, Journal of Consulting and Clinical Child Psychology. pp 219 - 231.
- Nihat,R, 2012, Demographic factors affecting citizenship culture (A study of Mumbi), Indian social sciences journal, Vol 21, No.4, pp 401-418.
- Rogers,A, 2013, The nature of citizenship culture, UK cllegue of social sciences publications.
- Sanz, J, 2010, social skills, and social problem training sky young adolescents. Behavior thrapy, No. 16, pp 239 - 251.
- Tad, A, 2013, A review of social skills and its role in developing countries (a study of ASEAN), American social science monitor, Vol. 18, No1, pp 408 - 419.

یادداشت‌ها

Philips

Kelly

Harge

^۴ *Schlunde & Mcfall*

Gerisham & Watson & Skinenr

Slomovski & Dann

Social skills

Citizenship culture

^۹ *Rogers*

^{۱۰} *Nihat*

^{۱۱} *Correlation*

^{۱۲} *Validity*

^{۱۳} *Reliability*